

УДК 766.01+003.75+502/504

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2023.5.8>**Мудаліге Олена Іванівна,**

мистецтвознавець, викладач і
аспірант кафедри графічного дизайну
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
ORCID ID: 0000-0003-0719-2319
elenamudalige@gmail.com

Іваненко Тетяна Олександрівна,

кандидат мистецтвознавства, доцент,
викладач кафедри графічного дизайну
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
ORCID ID: 0000-0002-7355-1036
ivanenkoster@gmail.com

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ДИЗАЙНІ ШРИФТОВОГО ПЛАКАТУ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Мета роботи полягає у висвітленні ефективних форм використання шрифту в процесі постійного вдосконалення навичок, спостереження та експериментування у дизайнерській практиці, спрямованої на привертання уваги до природоохоронних завдань суспільства мовою екологічної графіки. Дослідження базуються на вивченні міжнародної колекції плакату «4-й Блок», зібраної протягом тридцяти років проведення Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок», інформація про історію появи якої також розкрито. В пошуках ідей та візуальних рішень, для надання типографічним композиціям більш дієвого змісту та енергійності, міжнародна дизайнерська співдружність створює нову візуальну мову засобами шрифту для важливих плакатних повідомлень, залучає нові покоління мистецької еліти до участі у спілкуванні і поширенні кращих ідей людства через власний художній досвід. Різноманітний і значний обсяг сучасного шрифтового плакату підтверджує важливу роль шрифту у суспільстві і дає глибоке розуміння літерних форм та їх ефективного використання. Наукова новизна полягає у виявленні нових візуальних підходів в сучасному шрифтовому дизайні при вирішенні важливих екологічних та соціальних питань, що може бути використано в освітній та професійній практиці.

Висновки. Діяльність Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок» отримала відлуння далеко за межами України, продемонструвала дух світової солідарності, стала місцем культурної комунікації і акумулятором творчого потенціалу світової дизайнерської спільноти, мета якої – служіння найкращим прагненням людства. Аналіз колекції шрифтових плакатів, зібраних за тридцять років проведення трієнале, продемонстрував якісний перехід від розпачу та радикалізму до творчої, конструктивної позиції на основі об'єднання людей у вирішенні важливих екологічних та соціальних питань. Шрифтовий плакат виявився творчою лабораторією в пошуках нової візуальної мови знакових систем, здатної дати імпульс наступному поколінню митців. Результати ретельного дослідження колекції «4-й Блок» можуть стати практичним підґрунтям для подальших розвідок в галузі сучасного графічного дизайну.

Ключові слова: екологічний плакат, дизайн, графічний дизайн, тенденції, шрифтовий плакат, шрифт, візуальна мова.

Mudalige Olena, Ivanenko Tetiana. MODERN TRENDS IN ENVIRONMENTAL FONT POSTER DESIGN

The purpose of the article is to highlight effective forms of using type in the process of improving skills, observing and experimenting in design practice aimed at drawing attention to environmental issues of society in the language of environmental graphics. The research is based on the study of the international collection of type posters "4th Block", collected over thirty years of the International Triennial of Environmental Posters "4th Block", information about the history of which will also be presented. In search of ideas and visual solutions to provide typographic compositions with more impact and energy, the international design community is creating a new typographic language for important poster messages. This attracts new generations of artistic elite to participate in communication and dissemination of the best ideas of humanity through their own artistic experience. The varied and significant volume of contemporary type posters affirms the important role of type in design and provides a

deep understanding of letterforms and their effective use. Scientific novelty lies in the identification of new visual approaches in modern type design when solving important environmental and social issues, which can be used in educational and methodological recommendations of the discipline "Type Design". Conclusions. The activities of the International Triennial of Environmental Posters "4th Block" received an echo far beyond the borders of Ukraine, demonstrated the spirit of global solidarity, became a place of cultural communication and an accumulator of the creative potential of the global design community, the goal of which is to serve the best aspirations of humanity. An analysis of the collection of type posters collected over the thirty years of the triennial demonstrated a qualitative transition from despair and radicalism to a creative, constructive position based on uniting people in solving important environmental and social issues. The type poster turned out to be a creative laboratory in search of new iconic systems of visual language, capable of giving impetus to the next generation of designers. The results of a thorough study of the "4th Block" collection can become a practical basis for a new discipline in the field of contemporary graphic design.

Key words: *environmental poster, graphic design, font, visual language.*

Вступ. Створена після жакликих подій екологічної катастрофи на Чорнобильській АЕС (Україна, 1986 рік), Міжнародна трієнале екологічного плакату «4-й Блок» у 1991 році вперше об'єднала творчі зусилля дизайнерів всього світу в пошуках шляхів збереження життя на планеті і в пам'ять про трагедію. Кожні три роки трієнале поновлюється кращими плакатами від провідних дизайнерів на екологічну, соціальну та культурну тематику, і за цей час стала осередком занепокоєння про спільне майбутнє людства та висловлювання тривоги за майбутнє людства засобами графічного дизайну. Прагнення художньої спільноти візуалізувати тему трагедії і перевести в царину мистецтва є спробою врятувати критичну ситуацію засобами творчих зусиль.

Для подальшого збереження, формування і демонстрації зібраної за 30 років існування трієнале унікальної колекції плакатів, для проведення художніх та наукових міжнародних форумів з метою формування екологічної обізнаності суспільства засобами мистецтва і дизайну, у 2019 році було засновано музей екологічного плакату «4-й Блок». Провідна роль у створення музею належить Громадській організації «Асоціація дизайнерів-графіків «4-й Блок», Українському Культурному Фонду та Харківській державній академії дизайну і мистецтв (ХДАДМ), де музей займає певну площу в одному з навчальних корпусів. Визнаний центр художньої культури України, за 100 років свого існування ХДАДМ підготувала більше шести тисяч висококваліфікованих фахівців з дизайну, образотворчого та декоративного мистецтва. Це є той потенціал, який вища художня школа Харкова транслює

у сучасне мистецтво України та світу [23]. Музей екологічного плакату «4-й Блок» став гордістю та візитівкою міста Харків. Основою музею є колекція плакатів екологічного, соціального і культурного спрямування від провідних дизайнерів та студентів вищих художніх закладів з усього світу.

Вагомий плакатний доробок зі зразками сучасного шрифтового мистецтва в колекції «4-й Блок» підтверджує інтерес дизайнерів всього світу до розширення меж виражальних можливостей шрифтової графіки. Незважаючи на значну активність графічних дизайнерів в експериментальній типографії, в сфері теоретичних досліджень існує певний дефіцит стосовно тенденцій візуальної мови саме шрифтового плакату. Поза увагою залишаються шрифтові плакати з колекції «4-й Блок», створені дизайнерами з різних континентів, чие самобутнє мистецтво потребує уважного вивчення, чий досвід можуть використувати молоді дизайнери, які тільки навчаються майстерності. Кожний митець несе в собі неусвідомлене почуття власної культури, живодайне духовне джерело свого народу, за якими стоять тисячоліття розвитку. Їх графічний аналіз надасть можливість ознайомитись з творчими набутками окремих країн в галузі шрифтового плакату, осмислити їх в рамках науково-дослідницького характеру роботи.

Матеріали та метод. В осмисленні особливостей образно-стилістичної структури шрифтового плакату використано методи формального, образно-стилістичного, компаративного, семантичного та контент-аналізу. Кожна трієнале супроводжується виданням альбомів-каталогів з ілюстративно-інфор-

маційним матеріалом про плакати, авторів, документальними репортажами та статтями членів журі, мистецтвознавців і дизайнерів. Каталоги є важливим джерелознавчим матеріалом для вивчення й дослідження сучасного плакатного мистецтва, актуальних напрямків проєктного дизайну екологічного спрямування [1, 2, 3, 4, 5, 12, 13, 19, 21]. Мемуари засновника і президента Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок» професора Харківської державної академії дизайну і мистецтв О. Векленка висвітлюють історію організації та проведення унікального міжнародного мистецького проєкту, що триває на теренах України [6].

Колекційний фонд плакатів Міжнародної трієнале «4-й Блок», започаткований ще в 90-ті роки ХХ ст, налічує близько 13000 аркушів плакатного і графічного мистецтва актуальної екологічної і соціальної проблематики від дизайнерів з 60 країн світу, і постав основою для дослідження.

Результати. Перш ніж дати характеристику новим візуальним рішенням у сучасному міжнародному дизайні шрифтових плакатів екологічного спрямування, треба наголосити на особливій ролі музею екологічного плакату «4-й Блок», розташованого на базі Харківської державної академії дизайну і мистецтв, завдяки чому нове покоління мистецької еліти України має можливість знайомитись з історією та новими стилями і напрямками в сучасному графічному дизайні, приймати участь у діалозі між представниками різних культурних регіонів, та власним художнім досвідом збагачувати світовий мистецький простір найкращими ідеями для людства.

Більше тридцяти років від трієнале до трієнале змінювалась філософська сутність і художня складова виразності плакатів, мозаїка різноманітних графічних підходів відображала мінливий час. Якщо на першій виставці у 1991 році образ катастрофи в плакатах, гіркота сприйняття світу і страх перед майбутнім шокували глядача песимістичною направленістю, то через три, потім через шість років після першої виставки трагізм і скорбота пережитого перейшли у філософську площину прийняття і подолання емоцій.

В новому столітті (2000, 2003, 2006 pp.) образ трагедії зайняв своє постійне місце в триваючому потоці життя. З багаточисленних творів до глядача випромінювалося вітання до життя і захоплення перед ним, похмурість та приреченість поступилися місцем надії. За ці роки в графічному дизайні сформувалася і вдосконалилася загальнодоступна образна мова, ґрунтована на знаках природи і навколишнього середовища. Комп'ютеризація графічного дизайну та спеціалізовані графічні редактори дозволили авторам плакатів застосовувати обробку графічних зображень, вільно оперувати ідеями та образами, змінювати шаблонну форму взаємодії з простором плакатного аркуша. Підкреслюючи нерозривну єдність людини та природи, автори передавали образ природи через образ.

Кризовий стан світової економіки 2008 року відбився на всіх видах творчої діяльності, у тому числі на дизайні. Мінімалізм поступово переважав над вишуканістю та надмірностями в плакатах, схематично спростилися зображення, типографія вийшла на перший план. Радіаційна аварія у 2011 році на АЕС «Фукусіма-1», моральні та фізичні страждання японського суспільства після аварії знайшли красномовне відображення у плакатній тематиці трієнале 2012 року. Лаконічність кольорової гами японського прапора та ілюстративна стриманість межували із почуттями смутку та розпачу.

До 2015 року трієнале вже проіснувала чверть століття і перетворилася на мистецько-дослідницький простір для пошуку узгодженості людської діяльності і природи. Суспільство все більше розуміло, що екологія – це не лише проблеми природи й довкілля, а й питання совісті та співіснування людей одне з одним. Події 2014 року в Україні радикально змінили країну, коли українці стали на захист своєї батьківщини також і на інформаційному фронті. У порівнянні з попередніми роками дизайнери більш емоційно експериментували з градаціями відтінків, згущенням кольорів і розрядженням, нерівномірністю заливання і нюансуванням. Автори вдавались до експериментів з ефекту розмитих фотографій, руйнування цілісного зображення.

Через майже 30 років, у 2018 році, організатори трієнале запропонували висвітлення проблем екології крізь «жіночий погляд». Міжнародне журі з жінок-дизайнерів США, Польщі, Швейцарії, України присудило Гран-прі аргентинській дизайнерській студії Ель Фантазма за плакат з зображенням жіночого обличчя зі слідами побиття. Це був протест проти насильства над жінкою, наголос на неприпустимості замовчування насильства, вимага визнання цінностей цивілізованого світу.

У 2021 році дизайнери рішуче втілювали в життя ідею багатовимірних трансформаційних графічних просторів, ідею динаміки форми. Застосування анімації, аудіо та відео доносило креативну ідею цілим спектром можливостей. Новий спосіб креативного проектування в створенні плакату за допомогою сучасних технологій зробив плакат мега популярним і здатним дивувати, виходити за власні рамки і активно взаємодіяти з середовищем.

Особливої уваги заслуговує шрифтовий дизайн, як важлива складова графічного дизайну і особлива форма вираження суспільної свідомості. Вагомий матеріал шрифтового плакату, що надходив на кожен трієнале і зберігається зараз в музеї, підтверджує інтерес дизайнерів до експериментів з типографією. Застосовуючи різноманітні і складні підходи в результаті пошуку ідей та візуальних рішень, міжнародна дизайнерська спільнота вибудовує нову шрифтову мову для важливих плакатних повідомлень, надає їм більшої виразності та енергійності.

Аналіз типографії другої половини ХХ – поч. ХХІ століття, яку можна спостерігати на прикладі музейного фонду «4-й Блок», звертає увагу на нову тенденцію наслідування рукописних джерел, вуличних шрифтів та дитячих альбомів, що з'явилася ще в 90-ті роки. Індивідуальний почерк став об'єктом досліджень. За кожним начебто недбалим почерком професійного дизайнера криється копітка багатогодинна праця. Саме руками створено найкрасивіший лєтерінг усіх часів. В часи, коли діджиталізація веде до масового виробництва, що неминуче спрощує вибагливі форми літер,

рукописний лєтерінг дає дизайнерам можливість створювати неординарні проєкти. Індивідуальний почерк став об'єктом досліджень та наслідування. Такі відомі дизайнери, як Пола Шер, Стефан Загмайстер, Едд Фелла представили світові зразки власного почерку, викликали захоплення критиків та публіки, дали сміливість молодим дизайнерам нести нові ідеї у світ, демонструючи далеко неідеальні власні почерки та асоціюючи їх із каліграфією.

Рекламні та плакатні послання вважаються більш ефектними, якщо їх складно прочитати або вони недостатньо розбірливі. Повідомлення має привернути увагу, а не залишитися непрочитаним в загальній масі інформації. Нетривіальне рішення досягти виразності навіть за рахунок втрати зручності та легкості читання відкриває широкий простір винаходу та застосування прийомів акциденції, графічного членування та акцентування сенсу. З метою надання типографічному повідомленню більш дієвого змісту і енергійності, дизайнери дістаються нових графічних рішень і застосовують тактику маскування, закреслення, розпотрошення і приховування літер.

Серед графічних засобів візуалізації ідеї у роботах варто окремо виділити застосування контрасту та контрформи. Експерименти з формою і контрформою в різних шрифтових варіаціях екологічного плакату дають змогу виявити чутливу активність плакатного тла і просторову глибину графічних рішень, підсилити енергетику важливих соціальних повідомлень, створити інформаційно-емоційні плакати зі складними ідеями для привернення уваги глядача.

Традиційна типографія в плакаті поступається місцем експериментам у виборі шрифту та його комп'ютерним маніпуляціям. Особливий ефект спостерігається від кількох рівнів візуальної інформації, яка нашаровується на багатовимірний простір. Це дозволяє дизайнеру працювати з зображенням як із набором ресурсів або палітрою можливостей.

У масі шрифтових плакатів високим креативним рівнем виділяються плакати іранських дизайнерів, що руйнують бар'єри між сучасною графікою та старовинним фарсі.

Створюючи інтуїтивно зрозумілі та естетично привабливі повідомлення для пошуку шляхів екологічної графіки, іранці використовують прості форми, геометричні фігури та мінімалістичні колірні рішення. В результаті такого спрощення враховуються лише найважливіші елементи, а негативний простір надає додаткового змісту типографії фарсі.

Сучасні китайські дизайнери надзвичайно активні і беруть участь майже у всіх міжнародних трієнале екологічного плакату «4-й Блок», чим і пояснюється наявність багатого плакатного, особливо ієрогліфічного, матеріалу. За структурою та смисловим наповненням ієрогліф набагато складніший за літеру і зорозво різноманітніший. Слідуючи новітній світовій тенденції звернення до національної культурної спадщини, китайські дизайнери все частіше залучають до роботи образ ієрогліфічного знаку, надаючи йому ширші сакральні змісти. Ієрогліфи наділяються додатковими декоративними елементами, які не порушують загального силуету, але виявляють нову цінність всієї композиції.

Шрифтові плакати американських дизайнерів, натхнені міською мовою графіті, сітковою структурою вулиць та геометрією висотних будівель, відрізняються конструктивістськими рішеннями композиційного простору. Розділом плакатного аркушу на блоки, де кожен елемент є частиною загальної конструкції, органічно введенням в типографську композицію фотографій, використанням контрастності колірних поєднань і обсягів, американські дизайнери демонструють динамічний та емоційний характер власних шрифтових повідомлень.

Швейцарський шрифтовий плакат, в якому на перший план виступає почуття міри, природність, точність та увага до деталей, одночасно відрізняється оригінальністю і унікальністю побудов типографічних композицій завдяки навмисному порушенню просторової єдності шрифтової композиції, демонстрації живої пластики шрифту, ритмічної і виразної, як сама музика. В результаті народжуються захоплюючі візуальні ефекти – друкарські зображення, які представляють сучасні шрифти в іншій площині. На відміну від

класичних шрифтів, цей досвід демонструє більш емоційну сторону типографіки і великий виразний потенціал застосування шрифту.

Висновок. Діяльність Міжнародної трієнале екологічного плакату «4-й Блок» отримала визнання далеко за межами України і довела, що потужність емоційного і естетичного сприйняття плакату пояснює його довге існування в історії соціуму. Матеріал музею – плакат – виступає зберігачем соціальної інформації, документом явищ навколишнього світу, територією осмислення проблем суспільства. Досвід проведення трієнале протягом тридцяти років та створення музею на основі зібраної колекції (13000 аркушів плакату від дизайнерів з 60 країн світу) демонструють сучасне мистецтво плакату, в тому числі шрифтового плакату, як частину людської історії.

Існуючи протягом багатьох століть, будучи важливою складовою суспільної комунікації, шрифтовий плакат є найважливішим засобом ідеологічної пропаганди, здатним впливати на формування громадської думки, вимагати відповідної реакції, закликати до дій. Шрифтовий плакат набуває все більшого поширення як частина процесу навчання в художніх навчальних закладах, і виявився творчою лабораторією, де дизайнери експериментували в пошуках нових знакових систем і візуальної мови, тим самим даючи імпульс наступному поколінню дизайнерів.

Хвилеподібна еволюція графічної мови плакату підтверджує циклічну природу графічного дизайну, який знаходиться у безпосередньому зв'язку з соціумом. В кінці ХХ – на поч. ХХІ століття дизайнери плідно експериментують з базовими принципами типографії, вкладаючи власний культурний досвід, створюючи безліч інтерпретацій тексту, додаючи варіації стилем, текстурою, насиченістю, композицією і вирівнюванням. Сміливо досліджуючи виражальні можливості рукописного леттерингу, форми і контрформи, нашарування площин, досягаючи ефекту напруги чи глибини, розширення чи занурення, митці створюють нові важливі повідомлення про людину, її місце в соціумі, її волю і прагнення, безкінечність духу і розуму.

Знайомство з найкращими прикладами робіт графічних дизайнерів усього світу (завдяки існуванню музею «4-й Блок») дає можливість сучасному поколінню дизайнерів вдосконалити професіональні здібності і досвід у розробці унікальних візуальних ідентифікацій; у розробці інноваційного дизайну упаковки, здатного захистити продукт і покращити його естетичну привабливість; у створенні зрозумілих та ефективних повідомлень надихаючої екологічної графіки; у здатності переводити концепції клієнтів у візуально захоплюючі графічні рішення.

Наступним етапом є дослідження ефективного включення міжнародного шрифтового плакату з музею «4-й Блок» у сферу вищої освіти, пошук нових форм участі у навчальному процесі, пошук формування академічної ідентичності шляхом залучення до процесу музейної комунікації максимальна кількість представників вузівської спільноти, музейних працівників, науковців академічних інститутів, викладачів, аспірантів, студентів профільних навчальних закладів.

Література:

1. Альбом-каталог VII Міжнародної трієнале екоплакату «4-й Блок 7». Харків: А4 plus, 2009. 228 с., іл.
2. Альбом-каталог VIII Міжнародної трієнале екоплакату «4-й Блок 2012». Харків: А4Плюс, 2012. 256 с., іл.
3. Альбом-каталог IX Міжнародної трієнале екоплакату «4-й Блок». Харків: Перша експериментальна типографія, 2015. 192 с., іл.
4. Альбом-каталог X Міжнародна трієнале екоплаката «4-й Блок». Харків: А4plus, 2018. 224 с., іл.
5. Альбом-каталог XI Міжнародна трієнале екоплаката «4-й Блок». Харків: А4plus, 2021. 231 с., іл.
6. Векленко О. 4-Й БЛОК 1-10 / THE 4TH BLOCK 1-10. Харків: «Промарт», 2019, 239 с.; іл.
7. Датський музей плакату : вебсайт. URL: <https://www.danskplakatmuseum.dk> (дата звернення: 14.11.2022)
8. Іваненко Т. О. Міжнародний студентський конкурс зі шрифту і каліграфії Rangram: становлення, розвиток, перспективи. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. Харків : ХДАДМ, 2021. № 2. С. 218–235.
9. Іваненко Т. О., Мудаліге О. І. Шрифтовий плакат: творчий метод дизайнерів різних культурних регіонів алфавітної системи писемності (за матеріалами колекції «4-й БЛОК: музей, архів, лабораторія»). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. Харків: ХДАДМ, 2021. № 1. С. 5–12. URL: <https://visnik.org.ua/pdf/v2021-01-01-Ivanenko-Mudalige.pdf> (дата звернення: 11.01.2022)
10. Іваненко Т. О. Прояви зооморфних мотивів у сучасному акцидентному шрифті. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтва*. Харків: ХДАДМ, 2007. № 6. С. 59–65.
11. Каталог-збірник «I-III Міжнародні трієнале екоплакату «4-й Блок» (1991,1994,1997). Харків: А4 plus, 1997. 182 с., іл.
12. Каталог Міжнародної виставки графіки і плаката «4-й Блок». X: Харків, 1991. 204 с. іл.
13. Мудаліге О. Друкована графіка Японії Кінця ХХ ст. (з колекції Асоціації дизайнерів-графіків «4-й Блок») / «Педагогічні аспекти підготовки викладачів з візуального мистецтва та дизайну: сучасність і перспективи» та «Актуальні питання мистецтвознавства: виклики ХХІ століття» // *Збірник матеріалів Міжнародних науково-методичних конференцій професорсько-викладацького складу і молодих учених в рамках IX Міжнародного форуму «Дизайн-освіта 2017», м. Харків, 9-12 жовтня 2017 року.* – Харків: ХДАДМ, 2017. 368 с.
14. Музей плакату Лахті : вебсайт. URL: <https://www.lahdenhistoriallinen.fi> (дата звернення: 14.11.2022)
15. Музей плакату у Вілянкові : вебсайт. URL: <https://postermuseum.pl> (дата звернення: 12.11.2022)
16. Северина О. Екологічний плакат: становлення та розвиток (за матеріалами Міжнародних трієнале «4-й Блок») : дис. на здоб. наук. ступ. канд. мист. : 17.00.05 – Образ. мист-во; Харків. держ. акад. диз. і мист-в. Харків. 2019. 307 с. : іл.
17. Шауліс К. Японська графіка кінця ХVІІІ – початку ХХІ ст.: художня репрезентація образів природи : дис. на здоб. наук. ступ. канд. мист. : 17.00.05 – Образ. мист-во; Харків. держ. акад. диз. і мист-в. Львів, 2020. 422 с. : іл.
18. Японський міжнародний музей плакату : вебсайт. URL: <https://www.ogaki-postermuseum-japan.com> (дата звернення: 15.11.2022)

19. «4-й Блок». Кращі плакати і графіка з екології визначних сучасних принтмейкерів: Альбом / Уклад. О.А. Векленко, В.І. Лесняк. Х.: Колорит, 2005. 172 с.: іл.
20. 75 років вищої художньої школи Харкова, 1921 – 1996 / Упор. Даниленко В., Бикова Л. Х.: ХХІІІ, 1996. – 146 с.
21. VI Міжнародна триєнале екологічного плакату «4-й Блок»: Каталог-альбом. Харків: Константа, 2006. 180 с.: іл.
22. Poster House: вебсайт. URL: <https://posterhouse.org> (дата звернення: 13.11.2022)

References:

1. Albom-katalog VII Midjnarodnoi triennale eko-plakatu «4-y Blok 7» [Album-catalog of the VIIth International Triennial eco-poster «4th Block 7»]. (2009). Kharkiv: A4Plus. [In Ukrainian].
2. Albom-katalog VIII Midjnarodnoi triennale eko-plakatu «4-y Blok 2012» [Album-catalog of the VIIIth International Triennial eco-poster «4th Block 2012»]. (2012). Kharkiv: A4Plus. [In Ukrainian].
3. Albom-katalog IX Midjnarodnoi triennale eko-plakatu «4-y Blok» [Album-catalog of the IXth International Triennial eco-poster «4th Block»]. (2015). Kharkiv: Persha experimentalna tipografia. [In Ukrainian].
4. Albom-katalog X Midjnarodnoi triennale eko-plakatu «4-y Blok» [Album-catalog of the Xth International Triennial eco-poster «4th Block»]. (2018). Kharkiv: A4Plus. [In Ukrainian].
5. Albom-katalog XI Midjnarodnoi triennale eko-plakatu «4-y Blok» [Album-catalog of the XIth International Triennial eco-poster «4th Block»]. (2021). Kharkiv: A4Plus. [In Ukrainian].
6. Veklenko O. (2019). 4Y BLOK 1-10 / THE 4TH BLOCK 1-10. [THE 4TH BLOCK 1-10]. Kharkiv: «Promart». [In Ukrainian].
7. Datskiy muzey plakatu [Danish Poster Museum]. (2022). Retrieved from: <https://www.danskplakatmuseum.dk>. [In Ukrainian].
8. Ivanenko T.O. (2021). Miznarodniy studentskiy konkurs zi shriftu i kaligrafii Pangram: stanovlenniya, rozvitok, perspektivi [Pangram international student competition in font and calligraphy: formation, development, prospects]. *Bulletin of Kharkov State Academy of Design and Arts*, 2, 218–235. [In Ukrainian].
9. Ivanenko T.O., Mudalige O.I. (2021). Shriftoviy plakat: tvorchiy metod dizayneriv piznikh kulturnikh regioniv alfavitnoi sistemi pisemnosti (za materialami kolektsii «4-y BLOK: muzey, arkhiv, laboratoriya») [Font poster: a creative method of designers in different cultural regions of the alphabetic system of writing (based on the materials of the collection «4th BLOCK: museum, archives, laboratory»)]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 1, 5–12. Retrieved from: <https://visnik.org.ua/pdf/v2021-01-01-Ivanenko-Mudalige.pdf> [In Ukrainian].
10. Ivanenko T.O. (2007). Proyavi zoomorfnykh motiviv u sutchasnomu aksidentnomu shrifti [Show zoomorphic motifs in modern display font]. *Bulletin of Kharkiv State Academy of Design and Arts*, 6, 59-65. [In Ukrainian].
11. Katalog-zbirnik «I-III Midjnarodna triennale ekoplakatu «4-y Blok» (1991,1994,1997) [Catalog-collection «I-III International triennial eco-poster «4th Block» (1991,1994,1997)]. (1997). Kharkiv: A4Plus. [In Ukrainian].
12. Katalog Midjnarodnoi vistavki grafiki i plakata «4-y Blok» [Catalog International exhibition of graphics and posters «4th Block»]. (1991). Kharkiv: Kharkiv. [In Ukrainian].
13. Mudalige O. (2017). Drukovana grafika Yaponii kintsia XX st. (z kolektsii Asotsiatsii dizayneriv-grafikov «4-y Blok» [Printed graphics of Japan at the end of the 20th century (from the collection of the Association of Graphic Designers «4th Block»)]. *Pedagogical aspects of training teachers in visual art and design: modernity and prospects» and «Actual issues of art history: challenges of the XXI century» // Collection of materials of International scientific and methodological conferences of professors -teaching staff and young scientists within the framework of the IX International Forum «Design Education 2017», Kharkiv, October 9-12, 2017*. Kharkiv: KSADA. [In Ukrainian].
14. Muzei plakatu Lakhti [Lahti Poster Museum]. (2022). Retrieved from: <https://www.lahdenhistoriallinen.fi>. [In Ukrainian].
15. Muzei plakatu u Vilianovi [Poster Museum in Vilyanov]. (2022). Retrieved from: <https://postermuseum.pl>. [In Ukrainian].
16. Severina O. (2019). Ecologichniy plakat: stanovlenniya ta rozvitok (za materialami Midjnarodnikh triennale ekoplakatu «4-y Blok») [Ecological poster: formation and development (based on the materials of the International Triennial «4th Block»)]. *Thesis for a scientific degree Candidate of Art History: 17.00.05 – Fine Arts / Severina Olga; KSADA*. Kharkiv. [In Ukrainian].
17. Shaulis K. (2020). Yaponska grafika kintsia XVIII – pochatku XXI st.: hudodjnia reprezentatsia obraziv prirodi [Japanese graphics of the end of the 18th – beginning of the 21st century: artistic representation of

images of nature]. *Thesis for a scientific degree Candidate of Art History: 17.00.05 – Fine Arts*. KSADA. Lviv. [In Ukrainian].

18. Yaponskiy midjnarodniy muzey plakatu [Japan International Poster Museum]. (2022). Retrieved from: <https://www.ogaki-postermuseum-japan.com> [In Ukrainian].

19. Veklenko O., Lesniak V. (Eds.). (2005). «4-y Blok». Krastchi plakati i grafika z ekologii viznachnikh sutchasnikh printmeykeriv: Albom [«4th Block». The best posters and graphics on ecology of outstanding contemporary printmakers: Album]. Kharkiv: Kolorit. [In Ukrainian].

20. Danilenko V., Bikova L. (Eds.). (1996). 75 rokiv vischoi khudodjnoi shkoli Kharkova, 1921 – 1996 [75 years of the Kharkiv Higher Art School, 1921 – 1996]. Kharkiv: KKPI. [In Ukrainian].

21. Midjnarodnf trienale eko-plakatu «4-y Blok»: katalog-albom [International environmental poster triennial «4th Block»: Catalog-album]. (2006) Kharkiv: Konstanta. [In Ukrainian].

22. Poster Haus [Poster House]. (2022). Retrieved from: <https://posterhouse.org>. [In Ukrainian].